

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОРГАНАМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF PUBLIC CONTROL OVER THE JUDICIARY: FORMS AND MECHANISMS OF IMPLEMENTATION

Максименко Н.В., к.ю.н., доцент,

доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності,

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,

ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

Сокурєнко О.А., к.ю.н., доцент,

доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності,

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,

ORCID ID: 0000-0002-8169-3720

У статті розкрито адміністративно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю судової влади як основної складової демократичної держави, де верховенство права визнається основоположним принципом. Його ефективність безпосередньо впливає на якість правосуддя, рівень довіри до судової влади та стан прав і свобод громадян. Визначено роль і значення громадського контролю. Наголошено, що громадський контроль є формою активної участі громадян та інститутів громадянського суспільства в оцінюванні діяльності органів суддівської влади, оскільки остання виконує ключову функцію – забезпечує справедливість, захищає права громадян та гарантує верховенство права. Здійснено аналіз механізмів реалізації громадського контролю, його вплив на якість правосуддя, рівень довіри до судів. До основних механізмів здійснення громадського контролю за органами судової влади віднесено: моніторинг судових засідань зацікавленими особами та громадськими організаціями; оприлюднення судових рішень в реєстрах; оцінювання доброчесності суддів громадськими радами; журналістські діяльність та розслідування; подання звернень, скарг та петицій з боку громадян тощо.

Окремо звернуто увагу на недоліки внесення до реєстру судових рішень, відсутності єдиних стандартів анонімізації та структуризації рішень, що значно ускладнює їхнє автоматизоване опрацювання. Резюмовано, що громадський контроль за судами відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, неупередженості та довіри до судової системи в демократичній державі.

Визначено основні чинники, що підвищують або обмежують ефективність громадського контролю, зокрема в контексті судової реформи в Україні.

Ключові слова: громадський контроль, судова влада, адміністративно-правові засади, відкритість, медіа, доброчесність суддів, правова держава, публічність.

The article reveals the administrative and legal framework for exercising public control over the judiciary as a key component of a democratic state where the rule of law is recognized as a fundamental principle. Its effectiveness directly affects the quality of justice, the level of trust in the judiciary, and the status of citizens' rights and freedoms. The role and importance of public control are defined. It is emphasized that public control is a form of active participation of citizens and civil society institutions in assessing the activities of the judiciary, since the latter performs a key function – it ensures justice, protects the rights of citizens and guarantees the rule of law. The author analyzes the mechanisms of implementation of public control, its impact on the quality of justice and the level of trust in the courts. The main mechanisms for exercising public control over the judiciary include: monitoring of court hearings by interested individuals and civic organizations; publication of court decisions in registers; assessment of judges' integrity by public councils; journalistic activities and investigations; submission of appeals, complaints and petitions by citizens, etc.

Special attention is drawn to the shortcomings of entering court decisions into the register of court decisions, the lack of uniform standards for anonymization and structuring of decisions, which significantly complicates their automated processing. The author summarizes that public control over the courts plays an important role in ensuring fairness, impartiality and trust in the judicial system in a democratic state.

The author identifies the main factors that enhance or limit the effectiveness of public control, in particular in the context of judicial reform in Ukraine.

Key words: public control, judiciary, administrative and legal framework, openness, media, judicial integrity, rule of law, publicity.

Актуальність теми. Громадський контроль є одним із ключових елементів ефективного функціонування демократичної держави. Він виступає як найбільш результативний та дієвий спосіб контролю, який спрямований на забезпечення ефективного взаємозв'язку між державними органами та громадським суспільством шляхом контролювання дотримання конституційних прав та забезпечення соціальної справедливості між цими інститутами. Його значення полягає в тому, що він забезпечує прозорість, підзвітність та участь громадян у прийнятті рішень.

Особливо актуальним є здійснення контролю зі сторони громадського суспільства за діяльністю органів суддівської влади, оскільки останні відіграють вагомий роль у відновленні порушених прав, свобод і інтересів осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-правову основу здійснення громадського контролю за діяльністю органів суддівської влади на національному рівні розкрили у своїх працях такі вчені, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, В. Бринцев, М. Вілгушинський, С. Глу-

щенко, С. Денисюк, В. Журавський, А. Заєць, В. Копейчиков, Л. Москвич, І. Назаров та інші.

Метою дослідження є здійснення правового аналізу особливостей громадського контролю за діяльністю органів суддівської влади в Україні.

Постановка проблеми. Ефективний захист прав і свобод людини та громадянина, суспільних та державних інтересів не може бути повноцінно реалізований без функціонування незалежної та неупередженої судової гілки влади. Безпосередньо довіра до судової гілки влади є запорукою розвитку демократичного суспільства. Судові установи ухвалюють рішення, що безпосередньо впливають на права і свободи громадян, тому відкритість та контроль з боку суспільства мають ключове значення основоположної функції – правосуддя.

Україна, будучи повноправним учасником міжнародної спільноти, прагне привести вітчизняну гілку судової влади до світових та європейських стандартів. І хоча на сьогодні ще не можна стверджувати про повну імплементацію та реалізацію вказаних вище принципів, все ж таки

варто звернути увагу на те, що із часу здобуття незалежності наша держава перебуває у перманентному процесі реформування судової гілки влади і судової системи. Відтак, дане питання не втрачає актуальності та важливості для України.

Так, науковці визначають контроль як вид діяльності, який полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює перевірку й облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції [1, с. 178]. В.В. Галунько та інші визначає контроль як метод адміністративного права – вид діяльності публічної адміністрації, що полягає в активних діях щодо перевірки й обліку того, як контрольований об'єкт публічного управління виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції, визначені нормами адміністративного права [3, с. 153].

У правовому полі громадський контроль визначається як форма активної участі громадян та інститутів громадянського суспільства в оцінюванні діяльності органів влади, включно із судовою. Такий контроль ґрунтується на принципах відкритості, прозорості, підзвітності та правової обізнаності.

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII передбачено створення Громадська рада доброчесності, яка має на меті – сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання [6]. Відповідно до ч. 6 ст. 87 вказаного Закону Громадська рада доброчесності, для здійснення громадської контролюючої функції зокрема: збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до дос'є кандидата на посаду судді або до суддівського дос'є; делегує уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді).

Консультант (радник) із комунікацій відповідає за моніторинг, керівництво та підтримку стратегічної комунікації судів, надає необхідні вказівки, поради та відповіді персоналу суду, керує виконанням стратегічного плану та координує розроблення цілей та стратегій, важливих на національному рівні.

Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку № 7 вказувала на важливість здійснення судовими установами активної просвітницької ролі в інформуванні громадськості. Суди повинні діяти також як речники, посередники та ініціатори освітніх програм і заходів, які не залежать від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладена на інші установи. КРЕС рекомендувала створити в судах відділи, відповідальні за прийом та інформування громадян; організувати поширення друкованих матеріалів та регулярне наповнення інформацією офіційних вебсайтів; організувати освітні форуми та/або регулярні зустрічі з громадянами, громадськими організаціями, політиків, студентів тощо («програми охоплення») [2].

Науковець І.Ю. Ткаченко, на підтвердження нашої тези ефективності та дієвості громадського контролю через канали співпраці зі ЗМІ, виділяє у цьому напрямі наступні форми громадського контролю: створення та запровадження ефективної діяльності у вищих спеціалізованих судах та апеляційних судах повноцінних прес-служб, які повинні вживати заходів для належного та об'єктивного висвітлення роботи суду, сприяти налагодженню роботи

журналістів з суддями тощо; створення контакт-центру при Державній судовій адміністрації України, який має приймати та узагальнювати інформацію від громадян щодо якості здійснення судочинства, дотримання суддями доброчесності, порушення ними та іншими учасниками принципів судочинства та судового процесу, направляти таку інформацію відповідним компетентним посадовим особам ДСА України для прийняття рішення про вжиття заходів впливу, в тому числі щодо ініціювання питання про порушення суддею принципів доброчесності [7, с. 410].

З метою реалізації принципів відкритості, неупередженості та справедливості правосуддя може проводитися моніторинг судових засідань. Такий моніторинг зазвичай проводять незалежні спостерігачі – представники громадських організацій, правозахисники, журналісти, а також інші зацікавлені сторони.

Наступним, інструментом громадського контролю за судами є аналітична обробка та публікація судових рішень, що дозволяє громадськості відслідковувати тенденції в судовій практиці, виявляти неоднозначні або сумнівні рішення та контролювати доброчесність суддів. Відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини, судовий розгляд має бути публічним, а рішення – доступними для громадськості. Прозорість судових рішень є основою довіри до правосуддя.

В Україні важливою платформою є Єдиний державний реєстр судових рішень – електронна база, що містить тексти рішень судів усіх інстанцій. Відповідно до пункту 10 частини першої статті 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень [5].

Попри наявність Єдиного державного реєстру судових рішень, оприлюднення судових рішень в Україні часто є неповною або несвоєчасною. Деякі рішення навмисно не вносяться до реєстру, або ж оприлюднюються із запізненням. Крім того, відсутність єдиних стандартів анонімізації та структуризації рішень ускладнює їхнє автоматизоване опрацювання.

Слід також звернути увагу на первинному етапі відбору на посаду судді здійснення громадського контролю, який виділяє І.Ю. Ткаченко: моніторинг способу життя судді, який здійснюється з метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до закону (врегульований статей 59 Закону «Про судоустрій та статус судів»); повну перевірку декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення (врегульований статей 60 Закону «Про судоустрій та статус судів») [7, с. 410].

Висновок. Громадський контроль за судами є надзвичайно важливим для забезпечення справедливості, неупередженості та довіри до судової системи в демократичній державі. Суди ухвалюють рішення, що безпосередньо впливають на права і свободи громадян, тому відкритість та контроль з боку суспільства мають ключове значення.

До ефективних механізмів реалізації громадського контролю за органами судової влади слід віднести:

– моніторинг судових засідань незалежними спостерігачами та громадськими організаціями;

– аналіз і публікація судових рішень, зокрема на електронних платформах;
– оцінювання доброчесності суддів громадськими радами (Громадська рада доброчесності в Україні);

– журналістські діяльність та розслідування у сфері судових зловживань, порушення принципів неупередженості у правосудді;
– подання звернень, скарг та петицій з боку громадян тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України (опорні конспекти лекцій) [Текст] : навч. посібник для студентів та магістрантів спеціальності «Правознавство» вищих закладів освіти; Тернопільська академія народного господарства, Юридичний ін-т. Т. : Економічна думка, 2001. 152 с.
2. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство». URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://court.gov.ua/userfiles/vism_7_2005.pdf
3. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В.В. Галуцько, В.І. Курило, С.О. Короєд, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єшук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова]; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Гринь Д.С., 2015. 272 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення 09.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : Рішення Вищої Ради правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення 25.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Ткаченко І.Ю. Адміністративно-правове регулювання форм та засобів громадського контролю за діяльністю суддів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2023. С. 407-411. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.69>. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/71.pdf>